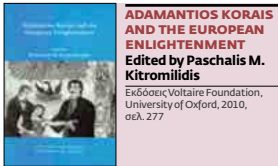

Ελληνες και άγγλοι πανεπιστημιακοί παρουσιάζουν τις πολλές όψεις της ζωής και του έργου του φιλοσόφου και δάσκαλου, που το όνομά του εξακολουθεί να απουσιάζει από τη σύγχρονη «Εγκυκλοπαίδεια του Διαφωτισμού»

Ο φιλελεύθερος εθνικιστής Κοραΐς

ADAMANTIOS KORAIIS AND THE EUROPEAN ENLIGHTENMENT Edited by Paschalis M. Kitromilidis. Εκδόσεις Voltaire Foundation, University of Oxford, 2010, σελ. 277.

ΤΗΣ ΛΟΥΚΙΑΣ ΔΡΟΥΛΙΑ

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, δηλαδή η συνειδητά ηθελμένη ενσωμάτωση στη «Δύση» και ως εκ τούτου η αποδοχή των ιδεολογικο-πολιτικών και κοινωνικών της πλαισίων, ταυτίζεται εν πολλοίς με όσες θεωρητικές θέσεις επικύρωσε και αναδείξει ο φωτισμένος διδάσκαλος Αδαμάντιος Κοραΐς: κοινωνικοπολιτικές αρχές που στήριξε κυρίως στην ανάγκη παιδείας και στη διαμόρφωση της νεοελληνικής γλώσσας, καθώς πίστευε ότι μέσω αυτών θα έρθανε το γένος στην εθνική απελευθέρωση, στην παγκόσμια της πρόοδο και του πολιτισμού και στη δημιουργία μιας δημοκρατικής πολιτείας, δικαίου, με βασικά χαρακτηριστικά την ισότητα και την κοινωνία.

Τον δρόμο για την επιστημονική μελέτη του Κοραΐ τον άνοιξε ο Κ. Θ. Δημαράς. Παρότι είναι οι «επίγονοι» που ακολουθούν τον δρόμο αυτόν τον δρόμο. Ορισμένοι μάλιστα μπερμύσαναν με ποικίλους τρόπους να συνεχίσουν την προσπάθεια διασύνδεσης της μελέτης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού με εκείνη του ευρωπαϊκού. Έναν τέτοιο στόχο έχει και η παρούσα εργασία: σήμερα τόμος που επιμελήθηκε ο Πασχάλης Μ. Κιτρομιλίδης, λογροκίνητρο για την έκδοση αυτή στήριξε διαπίστωση από τον επιμελητή της ότι η κορυφαία ελληνική προσωπικότητα ο Κοραΐς, που συνέβαλε αποφασιστικά στη μετάδοση των φωτών στη Νωτο-

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς σε ελαστρογραφία αριστού (βιβλιοθήκη Τυπιδάου-Ιακωβάτου, Αθήνα)

Από τη Σμύρνη στο Παρίσι

1748: Γέννηση στη Σμύρνη, σε οικογενειακή εμπόρευμα καταγωγή από τη Χίο.

1772: Εγκαθίσταται στο Αμστερνταμ ως εμπορικός αντιπρόσωπος του οικογενειακού οίκου. Διαχειρίζεται το εξαγωγικό εμπόριο μεταξωτών του πατέρα του και ταυτόχρονα σπουδάζει: Γεωμετρία, Λογική, Λατινικά, Γερμανικά. Επαφή με τους ελληνοεπίτες του Αμστερνταμ, αλλά και με ευαγγελικούς χριστιανικούς κύκλους από τους οποίους διδάσκαται την αξία της ανοχής.

1778: Εγκαταλείπει το Αμστερνταμ. Εξί χρόνια νωρίτερα είχε εγκατασταθεί στην πώλη ως ένας Ανατολίτης. Τώρα φεύγει Ευρωπαϊός, άνθρωπος του Διαφωτισμού, ντυμένος με τη μόδα της εποχής.

1779: Εγκαθίσταται στη Σμύρνη, έπειτα από ένα μακρύ ταξίδι, με σταθμό της Βιέννης όπου επισκέπτεται

τον αδελφό του πατέρα του, Μητροπολίτη Βελιγραδίου Σωφρόνιο, στην Περγέστη και στη Βενετία. Στη Σμύρνη παραμένει τέσσερα χρόνια.

1782: Εγκαθίσταται στο Μονπελιέ και γράφεται στην Ιατρική Σχολή.

1788: Εγκαθίσταται στο Παρίσι, παρμονός της Γαλλικής Επανάστασης.

1805: Γίνεται γνωστός στις ελληνικές κοινότητες της Διασποράς, τόσο της Δυτικής Ευρώπης όσο και της Ρωσίας και της Μαύρης Θάλασσας. Οι Ζωσιμάδες, έμποροι στη Ρωσία, αποφασίζουν να χρηματοδοτήσουν την Ελληνική Βιβλιοθήκη του.

Ως το 1821 εκδίδει, δημοσιεύει, μεταφράζει και συμβάλει στην ιδεολογική προετοιμασία της Επανάστασης.

1833: Πεθαίνει στο Παρίσι.

Το Αμστερνταμ την εποχή του Κοραΐ. Λεπτομέρεια από ρολόι που δούρισε ο σουβέρτος του Κοραΐ Σταμάτης Πέτρος στο Μοναστήρι του Αγίου Ιωάννου στην Πάρο

ελληνιστές. Καθώς ο Κοραΐς υπήρξε από τις μάχες του κοσμοπολιτικού γένους, επισημαίνοντας κάθε φορά οι μεταλλαγές του, οι ριζές με το παρελθόν, η ένταξη του στο περιβάλλον των «φιλοσόφων» και οι σύνοτες ενέργειές του να πραγματοποιήσει ιδέες της εθνικής αποκατάστασης.

Ο φωτισμός του γένους
Στην πρόσησή του περιλαμβάνονται μελέτες σχετικές με τον Κοραΐ ως κλασικό φιλόλογο. Πολλές νέες πληροφορίες για τα πρώτα χρόνια της αναγωγής του, του φιλόλογου Κοραΐ προσφέρουν οι έρευνες της Βιβής Πετρούκη που αναφέρονται στις συνηθισμένες, μέσω της γνωμομασίας με άγγλους φιλόλογους σχετικά με την επεξεργασία χειρογράφων της Αγίας Γραφίας που έκδοσαν από το

αποδεικνύει ότι ο μισοσημαιοσύνη και η απειρη σύγχρονη αντισημαιοκρατική κριτική που εναντιώθηκε προορισμός και μια ανεπίσημη κριτική, καθώς «θεοί» τη θρησκεία σημαντική ως τηρήθηκαν και πνευματικής καλλιέργειας για άτομα και κοινωνίες.

Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης: «Η βρετανική ιστορία της Οξφόρδης: «Η βρετανική ιστορία της Οξφόρδης: Μια ιστορία χειρογράφων (1789-1803)» («L'histoire britannique de Coray: Une histoire de manuscrits», 1789-1803) πληροφορείται η σχετική εργασία.

Οι δύο επόμενες μελέτες του πρώτου τμήματος πραγματοποιούνται τη στροφή του Κοραΐ προς την προσπάθεια «ποτισμού του γένους», εκδίδοντας κλασικά κείμενα, διδακτικά και ευπρόσιτα στο ελληνικό κοινό. Οπως αναπόσπαστο ο Ιωάννης Δ. Ευρωγενής (Enlightenment, emancipation and national identity: Korais and the Ancients), στόχος του Κοραΐ ήταν να συμβάλει, μέσω της γνωμομασίας με αρχαία γραμμάτια και εκδοκότερα διά του εκδοτικού προγράμματος της Ελληνικής Βιβλιοθήκης, στη διαμόρ-

φωση εθνικής ταυτότητας που ενέλει θα δοκίμασε στην εθνική ανεξαρτησία. Τις θέσεις αυτές μελέτη και ο Μυχαήλ Πασχάλης (The history and ideological background of Korais' *Ilad* project, με επίκεντρο τον αρχικό προγραμματισμό του Κοραΐ να εκδόσει την *Ilada* ως πρώτη έκδοση στην οπτική της Ελληνικής Βιβλιοθήκης, καθώς πίστευε ακράδαντα στα «πρωτό» του μεγάλου ποιητή.

«Η Ελλάς ευγνωμοσύνη», έργο του Θεόδωρου Βρυζαίου, 1858. Αριστέρας της Ελλάδας εκκινεί την πορεία του Κοραΐ

Ο Πασχάλης Μ. Κιτρομιλίδης αναφέρεται ότι σύγχρονοι «υποδοχή» του Κοραΐ από πανεπιστήμια διεθνιστορική έρευνα για τον εθνικισμό» υποδοχή που αντιμετώπιζε τον έλληνα σοφό με ενδιαφέρον, αλλά με μονομερή οπτική εστίαση του εθνικιστική προοπτική, που φιλελεύθερο εθνικιστική. Αποσπώντας όμως την πολυάσητη πνευματική προσωπικότητα του Κοραΐ, η προσέγγιση μόνο από μια οπτική γωνία οδηγεί, κατά τον συγγραφέα, σε μια συρρίκνωση της γνώσης για την πνευματική του εμβέλεια, και ουσιαστικά άγνοια το πλαίσιο της πολιτικής και ηθικής του σκέψης όταν ανέπτυξε τις εθνοεπιστημονικές θέσεις του. Ο Π. Κιτρομιλίδης, έχοντας συνεχή παρουσία στις σπουδές του Νεοελληνικού Διαφωτισμού, προσέφερε με την εδω εργασία του μια συνολική αλλά εμπνευσταμένη ανάλυση, ως συμπλήρωση στο κενό που επέστησαν στην τρέχουσα διεθνή ιστοριογραφία.

dilemmas of liberal nationalism και του Βασιλίου Μουρούκουστα (*Korais and the idea of progress from theory to action*). Στην πρώτη, η συγγραφέας οδηγεί τον αναγνώστη στη φιλοσοφική διαμόρφωση του Κοραΐ, που ξεκίνησε ήδη από την εποχή που έζησε στο Αμστερνταμ. Με αυτόν τον σπασμωδικό οπλισμό ο Κοραΐς συντάσσει το γνωστό *Υπόμνημα* (*Memoire sur l'etat actuel de la civilisation dans la Grece*, Paris, 1803), γίνεται μέλος της «Societe des Observations de l'homme» του Παρισιού και διαπικνώνει τις απόψεις του για τη θέση της Ιατρικής και της επιρροής του κλίματος. Η συγγραφέας αναλύει τις θέσεις του Κοραΐ ως προς την εξέλιξη του πολιτισμού και αναφέρεται στις κοραϊκές απόψεις για την «παράμυθ» και την «παιδαγωγία» του ελληνικού έθνους, έννοιες που παραβάλλει με την «αδένεια» και την «αίσθη», ένα σχήμα που ταυρίζει με το ιατρικό πνεύμα της «Societe».

Ο τόμος κλείνει με τη μελέτη του Βασιλίου Μουρούκουστα, στην οποία ο συγγραφέας διερευνά με διαδοχικές προσεγγίσεις, στο πρώτο έργο του Κοραΐ, πώς ενσωματώθηκε ο Κοραΐς στην ιδέα της πρόδοου. Και το ίδιο για «να επαγάγη τις πιο αξιωματικές της Ελλάδας αναγνώσεις», με τη μετακίνηση των νέων ιδεών που θα οδηγούσαν προς την απελευθέρωση από τον δεσποτικό τύπο, την ίδρυση του νέου κράτους και τη διαμόρφωση του «πλήθους». Με την πολιτισμική μεταφορά (cultural transfer) και τη συστηματική εκπαίδευση ο Κοραΐς πίστευε ότι θα επιτυγχάνει η εφαρμογή της θεωρίας της πρόδοου ακράδαντη ήταν πίστη του ότι η πολιτική απελευθέρωση του έθνους συναρτημένη με την παιδεία, τα δύο πρωταρχικά στοιχεία που συντελούν στην εδραίωση του πολιτισμού.

Ήταν ο εκσυγχρονιστής

Ο καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και διευθυντής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών Πασχάλης Κιτρομιλίδης, επιμελητής του τόμου για τον Κοραΐ, μιλά για τη θέση του Αδαμάντιου Κοραΐ τότε και τώρα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΟΝ ΜΑΡΚΟ ΚΑΡΑΣΤΑΠΙΝΗ

«Ποια είναι η εικόνα της Ελλάδας στη Δύση Ευρώπης την εποχή του Αδαμάντιου Κοραΐ; «Στον βαθμό που υπάρχει επίγνωση της ύπαρξης της χώρας και του λαού της, η εικόνα που βλέπουμε σε πολλές εικαστικές παραστάσεις είναι εκείνη της ερήμωσης και της δουλειάς. Συνήθως η Ελλάδα παριστάνεται ως γυναικεία αλυσοδεμένη και καταπεστωκίνα, την οποία ενόστε προσπαθούν να παιδιά της να ανορθώσουν. Η σύγχρονη των ευρωπαίων διαφωτιστών Ελλάδα

αποτελεί άγνωστη χώρα – ενώ γνωρίζουν την κλασική αρχαιότητα και συγκινούνται, δικαίως, από το «Ελληνικό θαύμα» της δημοκρατικής Αθήνας. Όταν ο δρόμος του «Grand Tour», της «Μεγάλης Περιήγησης», φέρνει τους Δυτικοευρωπαίους πέραν της Ιταλίας, στην ελληνική χερσόνησο εκτός από τα αρχαία μνημεία ανακαλύπτουν και την ύπαρξη ενός λαού ο οποίος σταδιακά αποκτά επίγνωση ότι συνδέεται πολιτισμικά και γλωσσικά με τους αρχαίους. Ως τότε οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και της Ανατολικής Μεσογείου νοούνταν ως επικράτεια του «Μεγάλου Τουρκού» – ως τον 19ο αιώνα δεν ήταν σπάνιο στους χάρτες ο προσδιορισμός τους ως «Turkey in Europe», Ευρωπαϊκή Τουρκία ή Ευρώπη. Γεωπολιτική πραγματικότητα που ανατρέφεται σταδιακά στην

ευρωπαϊκή συνείδηση όταν αρχίζουν να επισκέπτονται την Ελλάδα οι περιηγητές. «Ποια η ιδιαίτερη σημασία του Αδαμάντιου Κοραΐ ως πνευματικής παρουσίας στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού; «Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός ως σύνθετο φαινόμενο διαθέτει και μια νοτιοευρωπαϊκή διάσταση. Η πνευματική ταυτότητα της περιοχής προσδιορίζεται από την ελληνική παιδεία. Ο Κοραΐς από τη δεκαετία του 1790 αναγνωρίζει ως δεσνός κλασικός φιλόλογος, εγκυρότατος εκδότης κλασικών κειμένων. Παράλληλα, είναι γνωστός

στοιχός συγχρόνους του ως άριστος και βαθιά γνώστης της φιλοσοφίας του Διαφωτισμού: συζητείται κάποτε ο Ορισμός του στο Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, ενώ του προφέρεται έδρα στο Κολέγιο της Γαλλίας, την οποία αρνείται για να μείνει απερίσπαστος στην προσπάθειά για την προετοιμασία της απελευθέρωσης των Ελλήνων. Στο πλαίσιο αυτό αποτελεί εμφανή παρουσία στον πολιτικό φιλελευθερισμό του 19ου αιώνα, αλληλοσυμφωνεί σε ισότιμη βάση με εξεχούσες προσωπικότητες, όπως ο Τζέρεμι Μπένθμ και ο αμερικανός πρόεδρος Τόμας Τζέφερσον, και η πνευματική του εμβέλεια καταγράφεται σε βιογραφικές ηγίες της εποχής, όπως η «Biographie Universelle». «Είναι ο Κοραΐς επικρατής στοχαστής; «Η σκέψη του Κοραΐ διαθέτει